

UOT: 338.43;336.714

AQRAR SAHİBKARLIQ FƏALİYYƏTİNİN FORMALAŞMASINA
TƏSİR EDƏN AMİLLƏR

Ş.O. SƏFƏROV

Azərbaycan Kooperasiya Universiteti

Məqulədə aqrar sahibkarlıq fəaliyyətinin formalaşmasına təsir edən amillər araşdırılır və aqrar sahədə ciddi artıma nail olmaq üçün bir sıra səmərəli təkliflər irəli sürülür. Müəllif ölkəmizdə yaranmış siyasi-iqtisadi sabitliyin və aqrar sahədə aparılan islahatların xarici investorların xüsusi ehtiyac duyulan meliorasiya və su təsərrüfatına sərmayə qoymalarına və müəyyən layihələr həyata keçirmələri üçün şərait yaratdığını bildirir. Məqalədə dünya ölkələrindəki ümumi aqrar inkişafını müqayisəsi hesabına əhalinin 4/3 hissəsini kənd təsərrüfatı məhsulları ilə təmin edən dövlətlərin təcrübəsinə istinad edilir və Azərbaycanda aqrar sahədə ciddi dəyişikliyə nail olmaq üçün ilk növbədə informasiya – məsləhət xidmətinin yaradılmasının vacibliyi qeyd olunur. Sonda aqrar sahənin daha da gəlirli edilməsi məqsədi ilə valyutatutumlu məhsulların istehsal həcminin artırılması, idxalı əvəz edən kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal həcminin genişləndirilməsi təklif olunur.

Açar sözlər: aqrar sahə, meliorasiya, kənd təsərrüfatı, sahibkarlıq fəaliyyəti, aqrobiznes.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində aqrar sahədə sahibkarlıq fəaliyyətinin obyektiv zəruriliyi həm makro səviyyədə, həm də mikro aspektlərlə səciyyələnir. Onun makro səviyyədə müəyyən edilməsi iqtisadi və ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, daxili ərzaq bazarının qorunması ilə bağlıdır. Aqrar sahədə bu fəaliyyətin mikro səviyyədə formalaşdırılması, kənd təsərrüfatı qurumlarının gəlirlərinin artırılması, həmçinin kənd əhalisinin səmərəli və məqsədyönlü məşğulluğunun təmin edilməsinə xidmət edir.

Aqrar sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinin və bu sahədə iqtisadi mexanizminin təkmilləşdirilməsinin əsas məqsədi təsərrüfatçılıq formalarından asılı olmayaraq iqtisadi əlaqələrin sərbəst, müstəqil şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək, istehsalın stimullaşdırılmasına nail olmaq və onların maddi maraqlarını artırmaqdır, yalnız bu yolla aqrar sahədə mövcud olan istehsal potensialından səmərəli istifadəni təmin etmək, məhsul istehsalını artırmaq, məhsul vahidi hesabına həm əmək, həm də vəsait sərfini aşağı salmaq, istehsal olunan kənd təsərrüfatı məhsullarını əlverişli şərtlər və qiymətlərlə reallaşdırmaq mümkündür.

Lakin aqrar sahibkarların böyük əksəriyyəti zəruri maliyyə imkanlarından məhrumdurlar. Bundan başqa, bazar münasibətləri şəraitində onlar lazımi biliklərə və imkanlara malik olmadıqları üçün, əlverişli istehsal istiqamətlərini müəyyənləşdirmək, düzgün təşkil və idarə etmək, həmçinin tərəfdaşlar ilə səmərəli əlaqələr qurmaq prosesində xeyli çətinliklərlə üzləşirlər.

Ölkə iqtisadiyyatının, o cümlədən aqrar sahənin dirçəldilməsi və inkişafı özəl bölmə, sahibkarlıq ilə sıx bağlıdır. Bazar münasibətləri şəraitində dövlətin aqrar siyasətinin-sahibkarlığı inkişaf etdirmək yolu ilə sənayenin və digər iqtisadi sahələrin xammala, əhalinin isə ərzaq məhsullarına olan tələbatını maksimum səviyyədə daxili istehsal hesabına təmin etməkdir. Bu

siyasətin vəzifəsi isə, nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün etibarlı aqrar bazarın yaradılmasıdır. Xarici təcrübə göstərir ki, hər hansı bir ölkədə kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarına tələbatın ən azı 3/4 hissəsi daxili istehsal hesabına ödənilsə, onda həmin ölkədə yürüdülməli aqrar siyasəti etibarlı və düzgün hesab etmək olar. Aqrar münasibətlərin yeni məzmununda bazar tələblərinə uyğun formalaşdırılması və inkişafı müasir islahatlar şəraitində respublikamız qarşısında duran çox ciddi, mürəkkəb, həllini gözləyən məsələlərdəndir. Belə ki, ölkə iqtisadiyyatının digər sahələrinin inkişafı daxili və xarici bazarın səmərəlilik prinsipi əsasında qurulması, həmçinin aqrar sahədə düzgün struktur siyasətinin aparılması ilə də sıx bağlıdır. Digər tərəfdən, aqrar sahədə sahibkarlıq mühitinin bazar standartlarına uyğun qurulması və bu istiqamətdə qabaqcıl xarici təcrübədən beynəlxalq layihələr vasitəsilə geniş istifadə edilməsi, sağlam aqrobiznes mühitinin yaradılmasını tələb edir. Bu mənada aqrobiznes mühitinin formalaşması və stimullaşdırılması üçün aqromarketing və aqrolizing üsullarından səmərəli istifadə olunması, onların qarşılıqlı təsir mexanizminin qurulması da aktual məsələlərdən hesab oluna bilər.

Aqrar iqtisadiyyatın ayrı-ayrı bölmələri-istehsal, tədarük, emal, istehlak kimi aralıq mərhələləri özündə cəmləşdirən mürəkkəb sosial-iqtisadi sistemdir. Bu [1. Səh.210] sahədə iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi, bəzi bölmələrdə iqtisadi artım baş verməsinə, bəzilərinə isə müəyyən geriləmə hallarına gətirib çıxarmışdır. Həmçinin aqrobiznes mühitində maliyyə-kredit, qiymət, marketing, lizing və digər mühüm amillərdən istifadənin səmərəli mexanizminin yetərincə olmaması, aqrar sahənin geri qalmasına səbəb olan hallardan hesab edilir.

Aqrobiznes qaydalarına uyğun olan aqrar bazarın formalaşması və inkişafı, əsasən tələb və təklifin təsiri nəticəsində formalaşır. Buna görə də, yeni iqtisadi

şəraitdə aqrobiznesin təkmilləşdirilməsi məsələləri aktualdır. Onun beynəlxalq aspekti isə, yerli istehsalın dünya təsərrüfatçılıq sisteminə inteqrasiya olunması və xarici (beynəlxalq) inhisarçılıq səviyyəsindən qorunmasıdır. Bu məsələlərin həlli istiqamətində ölkəmizdə bəzi addımlar atılmaqdadır.

Bazar münasibətləri və rəqabət şəraitində, aqrar sahibkarlıq fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinin optimal yollarından biri təsərrüfatlarda yüksək məhsuldar sort və cinslərin, kondisiyalı toxumların və mütləq texnologiyanın tətbiq edilməsidir. Lakin mütləqçilərin əksəriyyəti təsərrüfatın idarə edilməsi barədə kifayət qədər bilik və vərdislərə malik deyillər. Xüsusilə də istehsalın texnoloji prosesləri, onun planlaşdırılması və təşkili, aqrotehnika və aqromarketing istiqamətlərində maariflənmə və düzgün informasiyaya ciddi ehtiyac vardır.

Alman Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin GTZ-nin apardığı hesablamalar göstərir ki, toxum, gübrə, bitki mühafizə tədbirləri və növbəli əkinlərdən düzgün istifadə edilməməsi səbəbindən təkcə 5 bitki-buğda, qarğıdalı, yonca, kartof və pambıq istehsalından aqrar sahibkarlar hər il 94,7 milyon ABŞ dolları həcmində potensial gəlir itirirlər. Aqrar sahibkarlıq qurumları bir sıra iqtisadi, təşkilati, texniki və digər problemlərlə üzləşirlər və idarəetmə təcrübələrinin öyrənilərək Azərbaycanla tətbiq edilməsi, həmçinin nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla iqtisadi əməkdaşlıq istiqamətləri artıq obyektiv zərurətə çevrilməkdədir. Bu baxımdan, Dünya bankının (WB), Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyasının (İDA) və Kənd Təsərrüfatının İnkişafı üzrə Beynəlxalq Fondun (İFAD) maliyyə dəstəyi ilə ölkəmizdə həyata keçirilən layihələr xüsusi önəm daşıyaraq, aqrar sahənin dayanıqlı inkişafına, o cümlədən sahibkarlıq fəaliyyətinin stimullaşdırılmasına və təkmilləşdirilməsinə əlverişli şərait yaradır.

Aqrar islahatların düzgün, ardıcıl və qabaqcıl təc-rübəyə uyğun aparılması, yeni kənd təsərrüfatı infrastrukturalarının təşkili, həmçinin müasir texnologiyaların aqrar istehsalatda tətbiqi üçün beynəlxalq qurumların, bu sahədə inkişaf etmiş ölkələrin Azərbaycanda həyata keçirdikləri layihələrə və proqramlara geniş istinad olunur, həmçinin bu sahəyə sərmayəçilər cəlb edilir. Bütün [2. Səh.240]bu tədbirlər isə, aqrar sahibkarlığın inkişafını stimullaşdırmaqla, onların beynəlxalq layihələrdə iştirakına daha geniş yol açır.

Bu gün Azərbaycanda həyata keçirilən iqtisadi islahatlar dərinləşdikcə, bazarın tələb və təklifindən asılı olaraq aqrar sahədə xüsusi mülkiyyətə əsaslanan yeni sahibkarlıq qurumları çox növlü və çoxsahəli xidmət, istehsal, emal və satış müəssisələri yaranır, formalaşır və inkişaf edir. Bu baxımdan, aqrar bazarın formalaşması və inkişafında infrastruktur sahələrinin rolu və yeri danılmazdır.

Bazar infrastrukturalarının formalaşdırılması barədə iqtisadçı alimlərin maraqlı, fikir və tövsiyələri mövcuddur. Aqrar sahibkarlığın inkişafında xüsusən mühüm yer tutan infrastruktur elementləri istehsal

istiqamətlərindən asılı olaraq, iki qrupa bölünür: sahələr (bölmələr) arası və sahədaxili. Sahələrarası infraqur-tura əsasən müxtəlif nəqliyyat vasitələri, rabitə, bütün növ enerji təminatı və s. elementlər daxildirsə, sahədaxili infraqur-tura isə enerji təminatı, texniki təmir xidməti, soyuducu, anbar və tara təsərrüfatları, konteyner, yükləmə və boşaltma işlərinin yerinə yetirilməsi üçün texnika və digər əmək alətləri, həmçinin bu sahənin elmi təminatı və s. aiddir. Sahələrdaxili infraqur-tura isə bütün nəqliyyat vasitələri, rabitə, enerji təminatı və digərləri daxildir.

Aqrar bazar infraqur-turu ölkənin ümumi bazar infraqur-turunun mühüm tərkib hissəsi olduğu üçün, daim təkmilləşdirilməli və səmərəli inkişaf etdirilməlidir. Fikrimizcə, [4. Səh.180] bu sahədə bazar infraqur-turunun formalaşdırılması və inkişafında ilk növbədə beynəlxalq əlaqələr və layihələrə daha çox fikir verilməsi, ona elmi-texniki tərəqqi və qloballaşma meyilləri nöqtəyi-nəzərdən yanaşılması çox zəruridir.

Aqrar sahədə sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi üçün ən mühüm şərtlərdən biri də, istehsal olunan kənd təsərrüfatı məhsulları üçün sərfəli bazarın və etibarlı alıcıların olmasıdır. Hazırda ölkəmiz pambıq, tütün, üzüm, barama, yun və digər xammal məhsullarını, təzə halda alma, armud, nar, xurma, fındıq, pomidor, kələm, xiyar, sarımsaq və digər meyvə-tərəvəzlər, onların konservlərini və şirələrini, həmçinin yüksək keyfiyyətli şərab məhsullarını, quru çay və digər kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarını xarici bazarlara çıxara və yüksək gəlir əldə edə bilər. Bu məhsullar xarici ölkələrdə yaxşı tanınırsa və özünə sabit, daimi müştərilər taparsa, yerlərdə onların istehsalını artırmaq üçün böyük potensial imkanlardan istifadə oluna bilər.

Əlbəttə, xarici bazarlara xammal əvəzinə hazır məhsulun çıxarılması iqtisadi cəhətdən daha çox sərfəlidir. Bunun üçün isə, emalyönümlü sahibkarlıq qurumlarına daha çox yaradılmasına və fəaliyyətinə hərtərəfli şərait yaradılmalıdır. Aqrar sahədə əvvəllər mövcud olmuş müəssisə və təsərrüfatlar xüsusiləşdirildikdən (dövlətçiləşdirildikdən) sonra, əksəriyyətinin fəaliyyəti dayanıb. Bir sıra obyektlər müxtəlif səbəblərdən, ən çoxu isə uzun illər boyu yığılıb qalmış boriclara görə hələ də özəlləşdirilməyib.

Lakin son dövrlərdə bu istiqamətdə müəyyən irəliləyişlər nəzərə çarpmaqdadır. Belə ki, ölkə Prezidentinin məlum fərmanından sonra özəl sektorda böyük canlanma müşahidə olunur.

Bir cəhəti də xüsusən qeyd etmək istədim. Son illərdə göstərilən söylərə və həyata keçirilən tədbirlərə baxmayaraq, müxtəlif regionlarda ənənəvi ixtisaslaşmış aqrar bölmələr-pambıq istehsalı və pambıq təmizləmə, üzümçülük və şərabçılıq, çay istehsalı və çay qablaşdırma, baramaçılıq, həmçinin digər bölmələrin bərpası və dirçəlişi ləng gedir. Rayonların əksəriyyətində strateji məhsullar sayılan pambıq, tütün, üzüm, çay və digər becərilən məhsulların əkin sahələri kəskin surətdə azalmışdır. Vaxtilə böyük plantasiyalara malik olan

Cəlilabad, Şamaxı, Tovuz, Şəmkir və digər rayonlarda bu gəlirli sahə tamam məhv edilib. Lənkəran və Astara rayonlarının çay plantasiyaları, digər rayonların, pambıq və bütün sahələri də eyni aqibətə düşər olmuşlar.

Bütün deyilənləri nəzərə alaraq, strateji kənd təsərrüfatı məhsullarının bərpasına başlanılması, aqrar sahibkarların bu istiqamətdə həyata keçirilən beynəlxalq layihələrə geniş cəlb edilməsi də çox zəruridir.

Məlumdur ki, beynəlxalq iqtisadi və təsərrüfat münasibətləri sferasında və geniş rolə malik globallaşma prosesində, ölkə iqtisadiyyatının xarici rəqabətin əlverişsiz təsirlərinə məruz qalan sahəsi aqrar-ərzaq kompleksidir. Müşahidələr [3. Səh.160] göstərir ki, qeyri-tarif ticarət maneələrinin faktiki olaraq aradan qaldırılması və Azərbaycanın ÜTT-yə üzvlüyə qəbulundan sonra, aqrar sahibkarlıq qurumları-istehsalçılar və emalçılar ölkəmizdə satıla biləcək ərzaq və istehlak mallarını dotasiyalaşdıran ölkələrin artan kəskin rəqabətilə üzləşə bilərlər.

Ölkəmizdə yaranmış siyasi-iqtisadi sabitlik və aqrar sahədə aparılan islahatlar, xarici investorların meliorasiya və su təsərrüfatına sərmayə qoymaları və müəyyən layihələri həyata keçirmələri üçün əlverişli şərait yaratmışdır.

Hazırda Dünya Bankının, İslam İnkişaf Bankının, Asiya İnkişaf Bankının və digər beynəlxalq maliyyə qurumlarının kreditləri hesabına bu istiqamətdə bir neçə iri layihələr həyata keçirilir.

Aqrar sahədə tətbiq olunan layihələrin, o cümlədən beynəlxalq layihələrin bir qismi isə bu sahənin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, aqrar istehsalçıların lazımı texnika və avadanlıqlarla təmin edilməsi ilə bağlıdır. Müşahidələr göstərir ki, aqrar sahədə yeni yaranmış təsərrüfatların çox böyük əksəriyyəti lazımı texnika, texnologiya, avadanlıq və bitki mühafizəsi vasitələrinə ciddi ehtiyac duyurlar. Bu isə onların fəaliyyətində xeyli problem və çətinliklər yaradır, aqrotekniki tədbirlərin keyfiyyətlə və vaxtında yerinə yetirilməsini çətinləşdirir. Bu baxımdan, aqrar sahənin maddi-texniki resurslarla təminatı sahəsində həyata keçirilən beynəlxalq layihələr böyük rol oynayır. Belə layihələrdən bəzilərinə nəzərdən keçirmək məqsədəuyğun olardı.

Aqrar sahədə həyata keçirilməsi vacib olan və özünəməxsusluğu ilə seçilən layihələrdən biri də informasiya-məlumat sisteminin yaradılmasıdır. Müşahidələr göstərir ki, müasir dövrdə cəmiyyətin və iqtisadiyyatın inkişafına təsir göstərən əsas amillərdən biri-informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından geniş istifadə olunmasıdır. İnformasiya-məlumat texnologiyalarının tətbiqinə böyük ehtiyacı olan sahələrdən biri isə aqrar sahədir.

Hazırda aqrar sahibkarların informasiya və məsləhət xidmətinə olan maraqları və ehtiyacları böyükdür. Düzdür, onlar sərbəst fəaliyyət göstərir və təsərrüfatçılıqla məşğul olurlar. Lakin bazar münasibətlərinin müxtəlif istiqamətləri üzrə biliklərinin yetərli səviyyədə

olmaması onların formalaşmasına əngəl törədir. Buna görə də, onlara texniki, texnoloji, iqtisadi, hüquqi və digər istiqamətlərdə lazımı bilik, informasiya və məsləhətlərin verilməsi zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Aqrar sahədə informasiya-məsləhət xidməti, əsasən beynəlxalq qurumlar və xarici ölkələr tərəfindən maliyyələşdirilən layihələr vasitəsi və dövlət dəstəyi ilə həyata keçirilir.

Bu istiqamətdə aqrar sahədə aşağıdakı tədbirlər işlənilib hazırlanmalı və həyata keçirilməlidir:

- kənd təsərrüfatında vahid informasiya məsləhət xidməti sisteminin yaradılması;

- aqrar sahədə informasiya texnologiyalarının tətbiqinin sürətləndirilməsi;

- respublikada ərzaq təhlükəsizliyi baxımından strateji kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının istehsalı, ixracı və idxalı üzrə məlumatların hazırlanması;

- kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçıları, istehlakçıları və müvafiq dövlət qurumları arasında qarşılıqlı informasiya mübadiləsinin yaradılması və s.

Aqrar sahibkarlıq fəaliyyətinin formalaşmasında və inkişafında Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Kənd Təsərrüfatı Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyinin müstəsna rolu vardır.

Bu agentlik öz fəaliyyətində beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar və maliyyə qurumları ilə səmərəli əlaqələr yaradaraq, bağlanan sazişlər əsasında ölkənin kənd təsərrüfatına, onun inkişafına maliyyə yardımının göstərilməsini təşkil edir. İndiyə qədər həyata keçirilmiş layihələrdən və onların sosial-iqtisadi nəticələrindən danışsaq, ilk layihə kimi "Kənd təsərrüfatının inkişafı və kreditləşməsi layihəsi"ni xüsusi qeyd etmək lazım gəlir.

Beynəlxalq təşkilat və qurumların aqrar sahənin dayanıqlı inkişafına yönəldilən bir sıra texniki yardım, investisiya və qrant layihələr həyata keçirilmiş və keçirilməkdədir. Bu layihələr kənd təsərrüfatında mülkiyyətçilərin və sahibkarların düzgün formalaşmasına, bazar münasibətlərinin möhkəmlənməsinə və dönməzliyinə, kəndin sosial-iqtisadi simasının dəyişməsinə təkan verib.

Onların icra mexanizminin əsas istiqamətləri - aqrar sahədə zəruri struktur dəyişikliklərinin aparılması, torpaq və su ehtiyatlarından səmərəli istifadənin təmin edilməsi, kənd təsərrüfatının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, rəqabət qabiliyyətli və beynəlxalq standartlara cavab verən məhsulların istehsalının və emalının stimullaşdırılması, aqrar istehsalçıların maliyyə durumunun yaxşılaşdırılması, ətraf mühitin bərpası, həmçinin aqrar sahənin hüquqi-normativ bazasının, elmi-metodiki təminatının və yeni düşüncəli kadr hazırlığı sisteminin təkmilləşdirilməsinə yönəldilib.

Eyni zamanda, müvafiq dövlət strukturlarının sıx əməkdaşlığı ilə həyata keçirilən bu layihələrin vəzifəsi isə, kənd təsərrüfatının xammal (məhsul) istehsalı və emalı sahələrinin dayanıqlı inkişafı üçün təşviq tədbirlərinin həyata keçirilməsi, məhsulların texnoloji xüsusiyyətləri və tələbatın elastiklik səviyyəsindən asılı

olaraq rəqabət formasının tənzimlənməsi, istehsal proseslərinin intensivləşdirilməsi, maya dəyərinin aşağı salınması istiqamətində müvafiq tədbirlərin görülməsi, yeni texnologiyalardan istifadənin stimullaşdırılması, təbii şəraitə uyğun olaraq bioloji növ müxtəlifliyinin qorunub saxlanması və digər çoxsaylı məsələlərdən ibarət olmuş və olmaqdadır.

Beləliklə, aqrar sahədə həyata keçirilən beynəlxalq layihələr müxtəlif iqtisadi resurslara olan ehtiyacların ödənilməsi və həmin resurslarından səmərəli istifadənin təmin edilməsinə əlverişli şərait yaradır.

Ölkə iqtisadiyyatının dayanıqlı, davamlı inkişafının yolu qeyri-neft sektorunun tərəqqisindən keçir. Bu istiqamətdə aqrar sahədə görülməli işlər və həyata keçirilən tədbirlər mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, Azərbaycan hələ qədim dövrlərdən müxtəlif kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı sahəsində zəngin ənənəyə malik olmuşdur. Ölkənin ictimai-iqtisadi həyatında aqrar sahənin mühüm rolunu danmaq, inkar etmək mümkün deyildir. Bu həmişə belə olmuşdur. Respublika əhalisinin yarıya qədər kəndlərdə yaşayır, məşğul əhalinin 38-39%-i isə kənd təsərrüfatında çalışır. Eyni zamanda əhali gəlirlərinin böyük bir hissəsi kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının alınmasına sərf olunur.

Azərbaycanda aqrar sahənin inkişafı üçün siyasi, hüquqi və maddi-texniki bazanın yaradılması, onun bazar prinsiplərinə uyğunlaşdırılması və bu istiqamətdə təşəkkül tapması və s. ilə yanaşı, həyata keçirilən islahatlar kənd təsərrüfatında özəl bölmənin inkişafı və yeni təsərrüfat qurumlarının yaradılması, aqrar infrastrukturunun yenidən qurulması, regionlarda işsizlik probleminin nisbətən aradan qaldırılması, həmçinin insanların təfəkkürünün mülkiyyətçilik, təşəbbüskarlıq və yeni iqtisadi biliklər istiqamətində formalaşdırılmasına da kənd təsərrüfatı sahəsində həyata keçirilən iqtisadi islahatlar və müxtəlif səpgili aqrar layihələr, bu sahənin durğunluq vəziyyətindən çıxmasına və yeni məzmununda inkişaf etməsinə zəmin yaratmışdır. Bu layihələrin əsas məqsədi kənd yerlərində infrastrukturun yaxşılaşdırılması, sosial-məişət obyektlərinin tikintisi, bərpası və təmiri, həmçinin aqrar sahibkarlara maliyyə yardımlarının göstərilməsi və yeni iş yerlərinin açılması olmuşdur.

Azərbaycanda da aqrar bazar münasibətlərinin formalaşması və inkişafı ictimai əmək bölgüsü ilə

əlaqəlidir. Belə əmək bölgüsünün mühüm təzahür forması kimi isə beynəlxalq əmək bölgüsü çıxış edir. Hazırkı şəraitdə, əvvəlki iqtisadi sistemdən fərqli olaraq, xarici iqtisadi fəaliyyətin tam yeni strukturu formalaşmaqdadır.

Belə ki, aqrar sahədə istehsal və ya emal edilən məhsulların hamısı beynəlxalq mübadilə obyektinə ola bilmir. Adətən rəqabətə daha dözümlü, yüksək istehlak keyfiyyətinə və aşağı istehsal xərclərinə malik olan məhsullar beynəlxalq mübadilə ünsürü, amilinə çevrilir. Ona görə də, ixrac oluna bilən keyfiyyətli məhsullar istehsal etmək üçün qabaqcıl texnoloji proseslər tətbiq edilməlidir. Aqrar sahədə isə belə potensial imkanlar vardır.

Müasir dövrdə aqrar sahədə xarici iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi və ixracın stimullaşdırılması məqsədilə, aşağıdakı istiqamətlərdə tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsəduyğundur:

- ixrac potensialının inkişaf etdirilməsi: zərif lifli pambıq növlərinin, nadir bitki və meyvə növlərinin, fəraş bostan və tərəvəz bitkilərinin, həmçinin tütün, üzüm, barama, yun, müxtəlif şərab növləri kimi valyutatutumlu məhsulların istehsal həcmi artırılması hesabına;
- idxalı əvəz edən kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal həcmi genişləndirilməsi;
- məhsulların rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi məqsədilə, istehsal prosesinin texniki və texnoloji səviyyəsinin beynəlxalq standartlar səviyyəsinə qaldırılması;
- bu sahədə xarici iqtisadi əlaqələrin müvafiq mütərəqqi formalarının tətbiqi əsasında beynəlxalq əmək bölgüsünün, iqtisadi inteqrasiya və kooperasiya əlaqələrinin yaratdığı imkanlardan maksimum istifadə olunması;
- qarşılıqlı əlverişli şərtlərlə aqrar sahəyə xarici sərmayə qoyuluşunun stimullaşdırılması;
- kadrları ixtisas səviyyəsinin artırılması və yenidən ixtisaslaşdırılması və s.

Həyata keçirilən və yaxud nəzərdə tutulan layihələr, aqrar sahənin inkişafında xarici iqtisadi əlaqələr sisteminin yaratdığı potensial imkanların reallaşması üçün əlverişli şərait yaradır.

ƏDƏBİYYAT

1. Aqrar islahatların nəticələri və dayanıqlı inkişaf problemləri (Respublika elmi Vuransin materialları) Bakı 2006, 320 səh.
2. Aliyev İ.H. Aqrar sahənin inkişafının təkmilləşdirilməsi və regionlarda islahatların keyfiyyətə səmərəli aparılması. Bakı 2004, 110 səh.
3. İbrahim İ.H. Aqrar islahatlar və sahibkarlığın inkişafı. Bakı 2005, 220 səh.
4. Aqrar sahənin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri. Bakı 2016, 220 səh.

Факторы, влияющие на развитие сельскохозяйственной деятельности.

Ш. О. Сафаров

В статье рассматриваются факторы, влияющие на развитие сельскохозяйственной деятельности и выдвигаются ряд предложений, с тем чтобы добиться значительного роста в сельскохозяйственном секторе. Автор сообщает о

политической и экономической стабильности в стране, о реформах, проводимых в сельскохозяйственном секторе, иностранные инвесторы, которые вкладывают капитал в сектор мелиорации и водного хозяйства, а также о созданных условиях для выполнения определенных проектов. В статье, за счет сравнения развития сельского хозяйства в странах мира, 4/3 часть населения обозначаемого к опыту стран с сельскохозяйственной продукцией и подчеркивают необходимость создания консультативных услуг в целях достичь существенных изменений в аграрном секторе в Азербайджане. В конце концов, сельскохозяйственный сектор с целью дальнейшего прибыльными предлагается увеличение объема емкости обмена и увеличения объема импортозамещающего производства сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: сельское хозяйство, орошение, сельское хозяйство, предпринимательство, агробизнес.

Factors affecting the development of the agricultural business activities.

Sh. O. Safarov

The article examines the factors that influence the development of the agricultural business activities and are nominated a number of proposals in order to achieve significant growth in the agricultural sector. The author reports about political and economical stability of the country, about reforms carried out in the agricultural sector, foreign investors who put capital to the sector of reclamation and water industry and about the created conditions for carrying out certain projects. In the article, at the expense of comparison of agricultural development in the countries of the world, 4/3 part of the population are referred to the experience of the countries with agricultural products and highlight the need for the establishment of advisory services in order to achieve significant change in the agrarian sector in Azerbaijan. In the end, the agricultural sector with the aim of further profitable being offered increasing the volume of exchange capacity and increasing the volume of import-substituting production of agricultural product.

Key words: agriculture, irrigation, agriculture, entrepreneurship, agribusiness.

_____